

Vznik environmentálneho spôsobu myslenia a inštitucionalizácia ochrany prírody a krajiny v USA v 19. a 20. storočí

Peter Svoboda

petosv.petosv@gmail.com

Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje
Albertov 6, 128 43, Praha 2

Abstract:

P. Svoboda: *Formation of environmental way of thinking, and institutionalization of nature and land protection, in the USA, in 19th and 20th century.* – Klaudyán, 7, No. 1–2, pp. 29–35. The article discusses historical progress of the thinking processes took concerning the nature and the land protection, leading to contemporary way of environmental thinking in the USA. It deals with the main currents of thinking and philosophical movements in the nature and the land protection policy such as conservationism and preservationism. The most prominent people representing these streams of thought are described in article as well. This article is also concerned with realization and institutionalization of these ways of thinking, reflecting in formation of many legislative frames and government agencies administrating and protecting selected areas in USA at the federal level. This development is linked with American west history with its newly established relationship between people and unsettled land. Ecological and social impact of this development in last 150 years is mentioned as well. The article embraces American environmental history as a result of environmental and geographical determinism, as confrontation of the fast evolving American society and its system of values, in the face of the furious changing landscape, caused by fast growing capitalistic production system and increased industrialization. Emphasis is put on historical trends coherent with increased quality of life, with growing ethical concerns and reflections upon esthetical value of the land, nature and wilderness, which flow into the national parks establishment. The nature preservation in USA is reasoned either of the main philosophical movements, from the idealistic and religionistic point of view on inert value of nature, with the accent to preserving nature in its original state, as well as from social and environmental development point of view leading to regulating and rational using of natural resources in the sustainable way.

Key words:

preservationism – conservationism – USA – environmental history – land administration

Vznik súčasného environmentálneho spôsobu myslenia v USA, ktoré v priebehu dejín vyústilo i v zakladanie národných parkov (ďalej len NP), ako „amerického vynálezu“, bol dlhodobý proces, ktorého korene siahajú až do 19-teho storočia. Bol spätý s vývojom dejín amerického Západu a vzájomných vzťahov medzi človekom, respektíve spoločnosťou a (novo)osídľovanou prírodou a ich ekologických a sociálnych dôsledkov. „Vznik a predovšetkým rozvoj environmentálneho spôsobu myslenia práve v USA nie je náhodný a nesúvisí iba s existenciou mohutnej bádateľskej základne, ale na rozdiel od „starého sveta“, kde sa životné prostredie pôsobením človeka pozvoľne vytváralo

a menilo už od neolitu, má povedomie americkej spoločnosti ešte živo v pamäti rýchle pretváranie relatívne nezmeneného prírodného prostredia v podmienkach nástupu a rýchleho rozvoja kapitalistickej industriálnej spoločnosti, moderných prírodných vied, vedecko-filozofickej revolúcie. Tento proces prebiehal v USA až v priebehu posledných asi 150-tich rokov, a to hlavne na americkom Západe, čo môže byť jedným z faktorov prelínania environmentálneho spôsobu myslenia s dejinami amerického Západu. Obzvlášť rýchle zmeny životného prostredia boli americkou spoločnosťou silne vnímané a mohli sa tak silnejšie odrážať vo sfére filozofických, etických a estetických hodnôt“ (Jeleček 1994b, s. 514).

Foto 1: Grand Canyon of the Yellowstone, Yellowstone National Park



Autor: Peter Svoboda, srpen 2009.

Konfrontácia prudko sa rozvíjajúcej americkej spoločnosti, a jej systému hodnôt, s živelnými premenami krajiny, zapríčinenými rýchlo sa rozvíjajúcim kapitalistickým výrobným spôsobom, musela nutne ovplyvniť aj pojmami amerických dejín prizmatom environmentálneho a geografického determinizmu, ktorého panovaniu v danej dobe odpovedá aj štúdia Fredericka Turnera a následne Waltra P. Webera. „Turner akceptoval myšlienku, že existuje priamy vzťah medzi tým, kde človek žije a tým, ako myslí a aplikoval ju na výskum zvláštnej úlohy hraničných oblastí kolonizovaných území na Americkom Západe v historickom vývoji USA. Podľa neho, flexibilná hranica osídľovaného Západu a kolonizácia sama, bola určujúcim faktorom amerických dejín, ktorý vytlačil výrazné špecifikácie americkému spoločenskému systému, mysleniu a životnému štýlu“ (Jeleček 1994b, s. 516). To sa odrazilo vo vzniku a vývoji environmentálneho spôsobu myslenia, ktoré sa spočiatku obmedzovalo hlavne na výskum vplyvu meniaceho sa životného prostredia a charakteru americkej krajiny na vývoj amerického myslenia, kultúry a životného štýlu.

„V ďalšom vývoji reagovalo na prechod od živelného vývoja spoločnosti a životného prostredia k snahám o reguláciu a racionalizáciu využívania prírodných zdrojov. Tento smer vývoja, ale aj filozofia a neskôr aj spoločenské hnutie je označovaný ako konservacionizmus“ (Jeleček 1994b, s. 514). Spoločenské hnutie konservacionizmu sa v pojmami racionálneho a čo najúčinnšieho využívania prírodných zdrojov, odvodené z pojatia prírody ako súboru zdrojov pre ekonomiku zrodilo v 19-tom storočí, ako reakcia na živelné čerpanie prírodných zdrojov a bolo súčasťou takzvaného progresivistického hnutia. To chcelo prírodu modernizovať využívaním ekonomických nástrojov a metód riadenia. Svoj odraz našlo aj vo vrcholnej politike, kde ho podporoval a presadzoval republikánsky prezident Theodor Roosevelt (26. prezident, v úrade: 1901–1909). „V ďalšom vývoji sa kládol dôraz, súvisiaci s rastom kvality spôsobu života, na narastajúce uvedomovanie si a reflektáciu etických a estetických hodnôt krajiny, teda ochranu prírody, divočiny, vznik NP, ktoré vyústilo v takzvaný preservationizmus“ (Jeleček 1994b, s. 514). Jeho vodcovskou osobnosťou sa stal John Muir (jeho najnovšiu rozsiahlu biografiu napísal D. Worster (2008)), ktorého základnou tézou bola ochrana prírody pre jej pôvodné či vnútorné hodnoty a jej zachovanie v pôvodnom stave aspoň vo vybraných oblastiach. Preservationizmus vychádzal z morálnych a etických hodnôt a vyznačoval sa idealisticko-náboženským chápaním prírody.

Praktickými výsledkami politického vplyvu konservacionistov bolo založenie vládnej agentúry pre Správu lesov - Forest Service (ďalej len FS), spadajúcej do rezortu Ministerstva poľnohospodárstva (U.S. Department of Agriculture). FS bola založená v roku 1905 a stará sa o viac ako 155 národných lesov a 20 národných trávnatých planín, ktoré tvoria súhrne 781 tis. km², teda 8 % rozlohy USA. FS reguluje taktiež výstavbu ciest, priemyselnú využiteľnosť i ťažbu dreva, ktorú v súčasnosti limituje na podiel približne 25 % rozlohy národných lesov. Úlohy a ciele politiky FS boli konfrontované zo záujmami a prístupmi k lesnému hospodáreniu súkromných drevárskych firiem, ktoré si FS najímala k prípadnej ťažbe federálnych lesov (viac viď Hirt 1994).

Ďalším výsledkom politického vplyvu konservacionistov bolo zriadenie Úradu pre závlahy (Bureau of Reclamation), ktorý od roku 1902 spravuje vodné zdroje v 17-tich štátoch v západnej časti USA, kde doposiaľ vybudoval cez 600 priehrad a nádrží, ktorých okolie je využívané taktiež k rekreáciám. Na tieto hnutia nadväzovala činnosť vplyvných spoločensko-záujmových environmentalistických organizácií, ako sú dodnes Sierra Club, založený v roku 1892, (v súčasnosti má okolo jedného miliónu členov), či National Audubon Society založená v roku 1905. Tie pôsobia predovšetkým politikou lobizmu v Kongrese USA a presadili neskôr mnohé zákony o ochrane životného prostredia.

Preservationizmus presadil zakladanie NP od roku 1872, kedy bol založený Yellowstonský NP, ako fakticky prvý NP v dejinách USA. Skôr (1864) bol založený Yosemite Park – avšak v danej dobe len ako štátny, teda štátom Kalifornia. Národným bol prehlásený až v roku 1890. Preservationizmus sa zasadil tiež o vznik ďalšieho vládneho orgánu, Správy národných parkov – National Park Service (ďalej len NPS), ktorý od roku 1916 riadi NP. Tých do doby založenia NPS vzniklo už 13 a následne sa pod správou NPS v ideji založenia jednotnej organizácie ochrany vybraných území začlenili ďalšie jednotky, ktorých je v súčasnosti viac ako 400, pričom 58 z nich nesie štatút „Národný Park“.

Foto 2: Yosemite Valley, Yosemite National Park

Autor: Peter Svoboda, zarı 2008.

„V období po veľkej svetovej hospodárskej kríze 30-tych rokov, nastala opätovná vlna vplyvu konservationizmu späť s politikou tzv. „Nového údely“, usilujúcou sa o ekonomickú obnovu“ (Jeleček 1994b, s. 517). Federálna agentúra nesúca tradičný názov „U.S. Army Corps of Engineers“ (pôsobiaci od roku 1802) sa najviac zaslúžila o výstavbu sústav vodných diel na riekach Colorado (Hoover Dam), Columbia (Grand Coulee Dam, na tejto rieke je v súčasnosti vybudovaných celkom 14 priehrad), jej prítoku Snake (8 priehrad) či Tennessee. Na nej vybudovaný systém priehrad podnikol v roku 1933 vytvorenie vládneho Úradu pre údolie rieky Tennessee (Tennessee Valley Authority), spravujúci sústavu týchto vodných diel na povodí rieky Tennessee, a príslušných území o rozlohe 1 174 km², ktoré sa využívajú mimo iné aj na rekreačné účely, avšak jeho primárnym cieľom je výroba energie, s ohľadom na prírodu a krajinu. Výstavba priehrad nielen na uvedených riekach pokračovala aj po II. svetovej vojne v 50. až 70. rokoch 20. stor. (najväčší počet z nich bol postavený v 60. rokoch) takže môžeme tvrdiť, že energetická kapacita riek USA je takmer „vyčerpaná“.

Vlna vplyvu konservationizmu 30-tych rokov podnietila vznik aj agentúry U.S. Grazing Service založenej v roku 1934, ktorej fúzia spojená z transformáciou v roku 1812 založenej Generálnej kancelárie pre správu krajiny (General Land Office), vyústila v roku 1946 vo vznik nasledovníckej agentúry Úradu pre správu krajiny (Bureau of Land Management). Táto fúzia dvoch vládnych agentúr začlenila pod správu novo vzniknutej Bureau of Land Management územia o rozlohe takmer jedného miliónu km², (13 % rozlohy USA). Reorganizáciou federálnej správy krajiny 40-tych rokov vznikla aj agentúra Správy pre ochranu rýb a zvere (U.S. Fish and Wildlife Service), ktorá sa od roku 1940 stará o 4 % územia USA, čítajúcich približne 500 prírodných rezervácií vyznačujúcich sa vysokou kvantitou výskytu ohrozených druhov vtáctva a cicavcov. Tá si

pod záštitou environmentálnej politiky na spravovanom území si v duchu konservacionizmu kladie za cieľ rozvoj a manažment národných biosférických zdrojov.

Obdobie opätovného zvýšeného vplyvu preservationizmu nastalo po druhej svetovej vojne, tj. v 50-tych rokoch a nieslo sa v duchu príklonu k ochrane prírody, jej estetických hodnôt, a to obzvlášť pre rekreáciu, ktorá s rastúcou životnou úrovňou a zmenou životného štýlu nadobúdala stále vyšší ekonomický a kultúrny význam. Významnú rolu v tomto období zohral práve Sierra Club. V ďalšom vývoji došlo k preklenutiu koncepcií konservacionizmu a preservationizmu s poznatkami ekológie. To vyústilo vo vznik environmentalizmu, ako spôsobu myslenia aj života a vnímania interakcií prírody a spoločnosti spolu z následkami ich vzájomného pôsobenia. V 70tych rokoch nastal rozmach a politický nástup hnutia environmentalistov, ktoré sa na rozdiel od výberového zachovania divokej prírody, zasadzovalo o uplatnenie ekologicky prijateľných výrobných technológií a o harmonickejšie spolužitie spoločnosti s prírodou (viac o americkom environmentalizme zrovnáva Jeleček 1994b, Dunlap, Mertig 1992, Sale 1993). Značný vplyv a podnety tu malo pôsobenie diela Rachel Carson „Mlčiaca jar“ (1. vyd. 1962), varujúce pred kontamináciou pesticídovými prostriedkami, napr. DDT (zrovnanie viď Janů, Jeleček 2008). Tento vzostup ľudového environmentalizmu vyústil v prvú mohutnú celoštátnu „oslavu“ Dňa Zeme 22. 4. 1970, ktorá založila túto tradíciu, v duchu obrodenia a aktivizácie obzvlášť mládeže.

Najvýznamnejšie lobistické organizácie ako Sierra Club, či National Audubon Society početne narastali a presadzovali sa svojimi aktivitami v administratíve demokratických prezidentov Johnsona (36. prezident, v úrade: 1963–1969) a Cartera (39. prezident, v úrade 1977–1981), ktorý boli naklonení ich požiadavkám a návrhom. Vďaka iniciatíve a lobizmu Wilderness Society, pôsobiacej od roku 1935, bol kongresom USA v roku 1964 schválený návrh zákona o divočinách (Wilderness Act), ktorým bol vytvorený Systém ochrany národných divočín (National Wilderness Preservation System), zachovávajúci územia divokej prírody (pod najvyšším stupňom ochrany), ako špecifikuje legislatíva, bez ľudskej kontroly a manipulácie, brániacej voľnému pôsobeniu prírodných síl (Nash 1967). V roku 1967 bola založená vplyvná environmentalistická organizácia Fond na ochranu životného prostredia (Environmental Defense Fund) a dva roky na to vzniklo hnutie Priatelia zeme (Friends of the Earth) – (viac zrovnáva Dunlap, Mertig 1992).

Od 60-tych rokov, môžeme tiež hovoriť o ľudovom environmentálnom hnutí v USA, v ktorom sa angažovala prevažne mládež. Environmentalizmus, ako celospoločenské hnutie, myslenie, filozofia, či životný postoj za ekologizáciu politiky a ekonomiky, sa stalo trvalým prvkom amerického politického života, čo sa odrazilo mimo iné aj v Kongresom USA prijatým zákonom o národnej ekologickej politike (National Environmental Policy Act) z roku 1969 a nadväzujúcim zákonom o zlepšení kvality životného prostredia (Environmental Quality Improvement Act) z roku 1970, či vytvorením nových agentúr pre ochranu životného prostredia, ako v roku 1970 vzniknutý vplyvný federálny Úrad pre ochranu životného prostredia (Environmental Protection Agency) z neskôr zrušenou nad-ministerskou právomocou, či Rada pre kvalitu životného prostredia (Council on Environmental Quality) ako súčasť administratívy Bieleho domu. Po nástupe republikánskej Reganovej (40. prezident, v úrade 1981–1989) a následne Bushovej (41. prezident, v úrade 1989–1993) administratívy, ktoré neboli naklonené ekologickým prístupom, už neboli lobistické metódy environmentalistov tak úspešné. Reakciou na túto situáciu bol vznik, či zradikálnenie niektorých organizácií tzv. priamej akcie, ako sú v roku 1971 vzniknuté Greenpeace, či radikálne hnutie Earth First založené v roku 1979, ktoré namiesto lobizmu uplatňuje politiku demonštrácií, nátlakových kampaní apod.

V ďalšom vývoji výrazne zapôsobil aj faktor rozvoja konzumnej spoločnosti ako súčasti kultúry a životného štýlu, ktorý vtačil americkej populácií špecifické znaky spôsobu trávenia voľného času, prezentovaný flexibilitou a dynamizmom v používaní automobilov, motocyklov, obytných prívosov, či kempingu a sústavného presunu, ako aj špecifikácie rozloženia komunikácií, stravovacích, ubytovacích zariadení a vplyvu komerčnosti a propagácie chránených území, často v pojmami destinačného marketingu.

Literatúra

- BRET, M. (2005): Národní parky a další přírodní památky USA. Pavel Dobrovský - BETA, Praha, 240 s.
- BURNS, K., DUNCAN, D. (2009): *The National Parks: America's Best Idea. An Illustrated History.* Knopf Doubleday Publishing Group, New York, 403 s.
- BUTLER, R. (2006): *The Tourism Area Life Cycle Vol. 1: Applications and Modifications.* In: *Aspect of Tourism: 28.* Channel View Publications, Clevedon, 384 s.
- CARSON, R. (1962): *Silent Spring.* Houghton Mifflin, Cambridge (Massachusetts), 368 s.
- DUNLAP, R. E., MERTIG, A. G. (1992): *American Environmentalism: The U.S. Environmental Movement, 1970–1990.* Taylor and Francis, Philadelphia–Washington, 121 s.
- HAMPL, M. (1994): Environment, society and geographical organization: the problem of integral knowledge. *GeoJournal*, 32, č. 3., s. 191–198.
- HAYES, D. (2009): *Historical Atlas of the American West: with original maps.* University of California Press, Berkeley–Los Angeles, 288 s.
- HIRT, P. W. (1994): *A Conspiracy of Optimism: Management of the National Forests since World War Two.* University of Nebraska Press, Lincoln–London, 416 s.
- HUGHES, J. D. (2006): *What is Environmental History? Polity*, Cambridge–Oxford–Boston, 180 s.
- ISE, J. (1961): *National Park Policy : A Critical History.* Johns Hopkins University Press, Baltimore, 224 s.
- JANŮ, H., JELEČEK, L. (2008): Rachel Louise Carson (27. května 1907, Springdale, Pennsylvania – 14. dubna 1964, Silver Spring, Maryland). *Klaudyán*, 5, č. 1, s. 53–56 (www.klaudyán.cz).
- JELEČEK, L. (1994a): Environmentální dějiny v USA a geografie. *Geografie*, 99, č. 4, s. 261–269.
- JELEČEK, L. (1994b): Nová historiografie? Environmentální dějiny v USA: vývoj, metodologie, výsledky. *Český časopis historický*, 92, č. 3, s. 510–540.
- JELEČEK, L. (2010): Environmentální dějiny: jejich vznik, konceptualizace a institucionalizace (USA, Evropa a svět). *Annales Historici Presovienses*, 9, s. 247–274.
- KRECH III, S., McNEILL, J. R., MERCHANT, C., eds. (2004): *Encyclopedia of World Environmental History. Vol. I. – III.* A Berkshire Reference Works, Routledge, New York–London, 1429 s. (rec. *Klaudyán* 2007, 4, č. 1, s. 88–90, J. Janáč)
- McKNIGHT, T. (2002): *Regional Geography of the United States and Canada. 3rd Edition.* Prentice Hall, Upper Saddle River, 525 s.
- MERCHANT, C. (2002): *The Columbia Guide to American Environmental History.* Columbia University Press, New York, 448 s.
- MERCHANT, C. (2007): *American Environmental History: An Introduction.* Columbia University Press, New York, 480 s.
- NASH, R. (1967): *Wilderness and the American Mind.* Yale University Press, New Haven, 256 s.
- Part two of the National Park System Plan Natural History. U.S. Department of the Interior, Washington, D.C. 1972, 140 s.
- ROTHMAN, H. (1998): *Devil's Bargains: Tourism in the Twentieth-Century American West.* University of Kansas Press, Lawrence, 434 s.
- RYAN, C. (2003): Recreational Tourism: Demand and Impacts. In: *Aspect of Tourism: 11.* Channel View Publications, Clevedon, 358 s.
- SALE, K. (1993): *The Green Revolution: The American Environmental Movement 1962–1992.* Hill and Wang, New York, 124 s.
- SVOBODA, P. (2008): *Národní parky v USA z hlediska vývoje cestovního ruchu 1980 – 2005.* Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 47 s.
- The Complete Guide to America's National Parks 1990 – 1991 Edition.* National Park Foundation, New York 1990, 594 s.
- TURNER, F. (1894): Significance of the Frontier in American History. In: *Annual Report of the AHA for 1893.* Washington, D.C., s. 197–227.
- TURNER, F. (1992): *Beyond Geography: The Western Spirit Against the Wilderness. 3rd Edition.* Rutgers University Press, New Brunswick, 329 s.
- WEBB, W. P. (1986): *The Great Frontier.* University of Nebraska Press, Lincoln, 434 s.
- WHITE, R. (1985): American Environmental History: The Development of the New Historical Field. *Pacific Historical Review*, 54, s. 297–335.
- WHITE, R. (2004): From Wilderness to Hybrid Landscapes: The Cultural Turn in Environmental History. *Historian*, 66, s. 557–564.

- WORSTER, D. a kol. (1992): Round Table: Environmental History. *The Journal of American History*, 76, č. 4, s. 1087–1147.
- WORSTER, D. (1993): *The Wealth of Nature: Environmental History and the Ecological Imagination*. Oxford University Press, New York, Oxford, 255 s.
- WORSTER, D. (2008): *A Passion for Nature: The Life of John Muir*. Oxford University Press, Oxford–New York, 535 s.

Internetové zdroje

- Bureau of Economic Analysis (www.bea.gov – poslední přístup 20.3. 2010).
- Bureau of Labor Statistics (www.bls.gov – poslední přístup 20.3. 2010).
- Bureau of Land Management (www.blm.gov – poslední přístup 18.2. 2010).
- Bureau of Reclamation (www.usbr.gov – poslední přístup 15.2. 2010).
- Earth First (www.earthfirst.org – poslední přístup 15.4. 2010).
- Earth Friends Conservation Fund (www.earthfriends.com – poslední přístup 15.4. 2010).
- Environmental Defense Fund (www.edf.org – poslední přístup 16.4. 2010).
- Forest Service (www.fs.fed.us – poslední přístup 16.2. 2010).
- Friends of the Earth (www.foe.org – poslední přístup 11.4. 2010).
- Greenpeace (www.greenpeace.org – poslední přístup 15.4. 2010).
- History Cooperative (www.historycooperative.org – poslední přístup 3.3. 2010).
- Humanities and Social Sciences (www.h-net.org – poslední přístup 2.3. 2010).
- National Audubon Society (www.audubon.org – poslední přístup 3.3. 2010).
- National Oceanic and Atmospheric Administration (www.noaa.gov – poslední přístup 2.4. 2010).
- National Park Foundation (www.nationalparks.org – poslední přístup 15.3. 2010).
- National Park Service (www.nps.gov – poslední přístup 10.3. 2010).
- National Parks Conservetion Association (www.npca.org – poslední přístup 23.3. 2010).
- National Parks Traveler (www.nationalparkstraveler.com – poslední přístup 13.3. 2010).
- Sierra Club (www.sierraclub.org – poslední přístup 16.4. 2010).
- Tennessee Valley Authority (www.tva.gov – poslední přístup 18.2. 2010).
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (www.unesco.org – poslední přístup 17.3. 2010).
- U.S. Army Corps of Engineers (www.usace.army.mil – poslední přístup 17.2. 2010).
- U.S. Census Bureau (www.census.gov – poslední přístup 20.3. 2010).
- U.S. Department of Agriculture (www.usda.gov – poslední přístup 13.4. 2010).
- U.S. Department of Commerce (www.commerce.gov – poslední přístup 13.4. 2010).
- U.S. Department of Labor (www.dol.gov – poslední přístup 10.4. 2010).
- U.S. Department of the Interior (www.doi.gov – poslední přístup 10.3. 2010).
- U.S. Environmental Protection Agency (www.epa.gov – poslední přístup 18.4. 2010).
- U.S. Fish and Wildlife Service (www.fws.gov – poslední přístup 18.2. 2010).
- U.S. Government (www.usa.gov – poslední přístup 25.2. 2010).
- U.S. National Wilderness Preservation System (www.wilderness.net – poslední přístup 27.3. 2010).
- The White House (www.whitehouse.gov – poslední přístup 12.4. 2010).
- Wilderness Society (www.wilderness.org – poslední přístup 12.3. 2010).
- World tourism organization (www.unwto.org – poslední přístup 8.4.2010).